

— E S S A Y —

Nieuwe economische benaderingen voor een duurzame toekomst

Caring economics

TEKST THERA VAN OSCH | BEELD IVANIA CARPIO VAN OSCH

Het besturen van de wereldeconomie met een neoliberaal model is vergelijkbaar met het besturen van een Spaceshuttle met een scheepskompas uit de 19e eeuw. Het leidt tot economische zelfmoord. De klok staat inmiddels op vijf voor 12. Tijd voor een nieuwe economische benadering. Wat is er mis met het huidig economisch denken? Hoe kunnen **Caring Economics** hierin verandering brengen?

In de negentiende eeuw werd de basisfilosofie ontwikkeld van het liberaal economisch denken, waarmee we nu – in de 21e eeuw – nog steeds onze nationale economieën besturen. Vanuit deze filosofie zien economen de wereldeconomie als een optelsom van nationale BV's. De balans bepaalt hoe een land er economisch voorstaat. De nationale rekeningen van de afzonderlijke landen geven bij elkaar opgeteld de economische toestand in de wereld weer. De wereldhandel is een optelsom van de handel van de afzonderlijke landen met het buitenland. Macro-economisch beleid is hoofdzakelijk bruikbaar op nationaal niveau. Om vooruit te komen in de wereldeconomie moeten landen met elkaar concurreren, economische groei nastreven en zorgen dat de betalingsbalans in evenwicht is.

Economische groei wordt uitgedrukt in geld, en zonder economische groei is er volgens economen geen ontwikkeling mogelijk. Alle landen die zich willen ontwikkelen komen zo in de ratrace van economische groei. Ongelijke ontwikkeling en concurrentie tussen landen is een van de gevolgen. Om problemen van onderontwikkeling op te lossen schrijven neoliberale economen ons het recept voor van wereldwijde vrijhandel, een recept dat te vuur en te zwaard wordt verdedigd door de EU en de VS. Vrijhandel? Okay, maar niet ten koste van mensen en de aarde.

MARKTDENKEN

Al meer dan een eeuw wordt onze samenleving gemodelleerd vanuit een selectief oogpunt, waarin het marktdenken centraal staat. Menselijke verhoudingen worden hierin gereduceerd tot ruilverhoudingen. Dit wordt gerechtvaardigd vanuit het paradigma van de eendimensionale rationeel handelende mens, de *homo economicus*, die maximale bevrediging van behoeften nastreeft tegen minimale kosten, geabstraheerd van gevoelens. Epistemologisch is dit paradigma afgeleid van het utilitarisme – een filosofische stroming ontstaan in Engeland in de late achttiende en begin negentiende eeuw. Dit mensbeeld ligt ten grondslag aan de theorie van vraag en aanbod op de markt, en is de hoeksteen van de neoklassieke theorie, die nog steeds de theoretische basis vormt van het huidige liberaal economisch beleid. Mensen tellen pas mee in het economisch model zodra ze geld hebben of geld verdienen. Doen ze onbetaalde arbeid dan worden ze gerubriceerd

**“ECONOMEN ZIEN DE
WERELD ALS
EEN OPTELSOM VAN
NATIONALE BV'S”**

als inactief en blijven ze onzichtbaar in de economische statistieken. Zo ook het milieu. De natuur en biodiversiteit hebben geen waarde in het economisch model, zolang deze niet zijn uit te drukken in een marktprijs. De negatieve gevolgen van de markteconomie voor mens en milieu blijven buiten het zicht van de neoliberale economen, omdat er in het economisch marktmodel alleen waarde wordt toegekend aan producten en diensten die een prijs hebben op de markt.

SCHAARSTE

Prijzen op de markt zijn afhankelijk van schaarste. Alles wat geen prijs heeft of geen geld kost, wordt als overvloedig beschouwd; er wordt geen economische waarde aan toegekend en draagt het daarom niet bij aan de economische groei. Zo is de lucht die we inademen overvloedig aanwezig en heeft dus geen prijs op de markt. Pas als schone lucht zo schaars wordt dat je het alleen nog kunt kopen in zuurstofflessen, krijgt lucht een prijskaartje en draagt bij aan de economische groei. Voor gebakken lucht daarentegen die opgesloten ligt in illusoire geldwaardes van schaarse derivaten op de speculatiemarkt, wordt grif betaald, ook al staan deze in geen verhouding tot de reële economische waarde. Schaarste waaraan geen prijskaartje hangt blijft onzichtbaar in de economische statistieken. Ook al sterven diersoorten en planten uit, zij zijn niet schaars in economische zin, zolang ze geen geld waard zijn op de markt. Ook al komen mensen tijd tekort om goed te zorgen voor elkaar, volgens markteconomen hebben ze tijd in overvloed, want tijd voor onbetaalde zorgarbeid heeft geen prijs op de markt en is dus niet schaars in economische zin. Het is de zieke logica die verstopt zit in de vooronderstellingen van verouderde economische modellen. Terwijl de economie blijft doordraaien op het oude kompas uit de negentiende eeuw, raken de natuurlijke bronnen uitgeput, de ecosystemen onherstelbaar ontwricht, het klimaat van slag en nemen de sociale spanningen en conflicten toe.

De onmacht van het economisch systeem komt het beste tot uitdrukking in de regelgeving. Steeds meer regels en protocollen worden opgesteld om de uitputting en vervuiling van

THERA VAN OSCH:

“ZORG IS CRUCIAAL VOOR SOCIALE EN ECOLOGISCHE DUURZAAMHEID.”

Thera van Osch is econoom, gender expert en onafhankelijke consultant. Ze is voorzitter van de Stichting voor de Zorgeconomie, mede oprichter van de Global Academy of Caring Economics. Ook is ze directeur van OQ Consulting BV, ondernemster van Conferentie Hotel World House (Wetten, Duitsland) en alleenstaande (groot)moeder van twee kinderen en een kleinkind.

ben, zoals kinderen en ouderen. Dit kan leiden tot sociale desintegratie, kinderen die in de steek gelaten worden en op straat gaan zwerven, hulpbehoevende ouderen die verpauperen en in eenzaamheid sterven. Analooq hieraan wordt het belang van zorg voor de omgeving en het milieu pas zichtbaar als niemand er aandacht aan besteedt, zoals troep op straat, huizen en wijken die in verval raken, vervuilde beekjes en rivieren, luchtverontreiniging, uitputting van bodems en onvervangbare grondstoffen, verdwijnen van bossen en uitsterven van diersoorten.

de wereld een halt toe te roepen, en de effecten van de inmiddels onomkeerbare klimaatverandering op te vangen en te verzachten. Ook topbestuurders uit het bedrijfsleven zijn in de afgelopen jaren op de bres gesprongen voor het milieu. Het blijft bij regels opstellen, controles versterken en brandjes blussen zolang we niet een fundamentele omslag maken naar een ander economische denken dat van binnenuit automatisch en zonder regelgeving leidt naar duurzame sociale ontwikkeling.

PARADIGMA SHIFT

Wat gebeurt er met het economisch model wanneer we het paradigma van de *homo economicus* vervangen door het paradigma van de *caring human being*, de zorgende mens? De *caring human being* is multi-dimensioneel, gaat uit van wederzijdse betrekkingen en interdependentie tussen personen, en erkent dat de mens zowel gevoelsmatige als rationele beslissingen kan nemen.

De zorgeconomie vertrekt vanuit het mensbeeld van de *caring human being*. Dit is een universeel mensbeeld. Elk mensenleven start met het ontvangen van zorg. Zonder zorg kan een kind de eerste levensjaren niet overleven. De geschiedenis toont aan dat elke zichzelf handhavende sociale formatie een complex netwerk heeft van zorg voor het eigen bestaan, zorg voor elkaar en zorg voor de (natuurlijke) omgeving om het leven en de kwaliteit van het bestaan van huidige en toekomstige generaties te waarborgen. Zorg is cruciaal voor sociale en ecologische duurzaamheid. Dit wordt pas zichtbaar als niemand zich bekommert om hen die zorg nodig hebben,

In de recente filosofische literatuur over zorgethiek wordt 'zorg' niet zozeer gezien als een activiteit die gelokaliseerd is in de privésfeer of de zorgsector, maar meer als een levenshouding of morele oriëntatie, die uitdrukking geeft aan gevoelens voor elkaar, zoals vriendschap, waardering, erkenning, liefde, affectie, tederheid, verantwoordelijkheid, betrokkenheid en aandachtigheid. Vanuit die benadering is zorgarbeid niet alleen een activiteit die uit te drukken is in objectieve maatstaven, zoals tijd of (equivalent van) marktwaarde, maar heeft een intrinsieke waarde, die verwijst naar de zingeving van het bestaan.

Het doordenken van een economisch model op basis van het paradigma van de caring human being leidt tot de verrassende conclusie dat de zorgeconomie in feite niets nieuws is. Op micro-niveau – in het gezin, in dorpen en gemeenschappen – heeft het altijd al bestaan, elke dag en overal, in tijden van hoog- en laagconjunctuur, in tijden van oorlog en crisis, in alle culturen, in het noorden en het zuiden. Door de eeuwen heen blijkt het ook de meest crisisbestendige economie te zijn, met of zonder geld. 'Care' is een universeel kompas dat toepasbaar is op alle niveaus, van individueel niveau tot en met mondiaal niveau.

Het marktdenken heeft velen van ons vervreemd van onze diepere menselijke gevoelens waarmee we betekenis krijgen voor elkaar en voor onze rol in de wereld. 'Care first' is een beweging die deze diepere gevoelens weer opnieuw tot leven brengt, en vanuit de basis de grondslag legt en maatschappelijk draagvlak creëert voor een wereldwijde Economy of Care.

ZORGECONOMIE

De nieuwe economische theorie die ontwikkeld is vanuit het paradigma van de caring human being, bestudeert het menselijke gedrag dat leidt tot duurzame verbetering van de kwaliteit van leven voor ieder afzonderlijk individu, voor elkaar en voor onze natuurlijke omgeving. We noemen dit *Caring Economics*.

De waarde van 'zorg' is gebaseerd op een authentieke universele menselijke ervaring. Als zorg voor jezelf, voor je naasten, en voor het milieu aan de basis zou liggen van *mainstream* economisch denken en economisch beleid, zouden we in een taal andere wereld leven.

**"UITSTERVENDE DIERSOORTEN EN PLANTEN
ZIJN NIET SCHAARS IN ECONOMISCHE ZIN
ZOLANG ZE GEEN MARKTWAARDE HEBBEN"**

Global Academy of Caring Economics

Vanuit de Stichting voor de Zorgeconomie is in mei 2016 de Global Academy of Caring Economics (GACE) opgericht. GACE bevordert nieuwe economische benaderingen die het welzijn van mens en milieu centraal staan, voor nu en toekomstige generaties. Het biedt een platform voor uitwisseling van innovatieve ideeën, studies, kennis en inzichten over Caring Economics. Hieronder scharen we economische benaderingen die het welzijn van mens en milieu centraal stellen. De afgelopen decennia zijn veel nieuwe economische denkrichtingen ontwikkeld, waaronder de zorgeconomie, solidaire economie, feministische economie, circulaire economie, gift economie, en vele andere benaderingen. Wat ze met elkaar gemeen hebben is de diepere intentie tot het bevorderen van economisch beleid dat zorgzaam en verantwoordelijk omgaat met de mens en de Aarde. Daarom noemen we deze nieuwe economische benaderingen '*Caring Economics*'.

GACE stimuleert economisch beleid gebaseerd op mensenrechten, sociale rechtvaardigheid, gender gelijkheid, en wereldwijde bescherming van de vitale ecosystemen. De Global Academy of Caring Economics is geen traditionele institutionele academie. Het is een open netwerk academie, waaraan iedereen kan deelnemen die interesse heeft in Caring Economics of die bijdragen wil leveren aan nieuwe sociale en/of duurzame perspectieven. GACE is tevens een denktank over Caring economics, die resultaten van onderzoek deelt, bijdraagt aan het creëren van nieuwe economische perspectieven, en cursussen en trainingen aanbiedt.

De zorgeconomie gaat verder dan de simpele opvatting van evenwichtige economische groei van de monetaire economie. Het is breder en omvat de basissystemen van het menselijk bestaan. Het mondiaal ecologisch systeem, de onbetaalde zorgeconomie, en de monetaire (markt)economie moeten zodanig met elkaar in evenwicht zijn, dat iedereen wereldwijd een waardig bestaan kan leiden. In de Economy of Care betekent economische groei niet de toename van de geldeconomie in een bepaald land, maar groei van de sociale en natuurlijke rijkdom, van kwaliteit van leven in alle delen van de wereld.

Economisch beleid dat gebaseerd is op de zorgeconomie leidt tot duurzame kringloopsystemen voor productie en consumptie, tot een toename van lokale of regionale zelfvoorziening en versterking van sociale weefsels en solidariteit zonder dat hiervoor regels en overheidscontrole nodig zijn. Het

beleid is gericht op het in evenwicht houden van productie en consumptie met de natuurlijke kringlopen en het sociaalbiologisch ritme van de mensen in de verschillende fases van het leven. In de zorg economie is betaalde arbeid even belangrijk als onbetaalde arbeid. De zorg economie bevordert dat arbeid en zorg in evenwicht zijn in het individuele leven van mensen. Daarnaast bevordert de zorg economie duurzame technologische ontwikkeling, waarbij het industriële ritme gelijke tred houdt met het menselijke levensritme en het biologisch ritme van het globale ecosysteem.

OVERGANG

Het economisch model van de zorg economie is een globaal model, een mondiale circulaire economie, die uitgaat van het ecologisch systeem van onze planeet en dit verbind met het sociaalbiologische levensritme van de mens en met de productie van de middelen van bestaan. Er is pas evenwicht als de basissystemen van het menselijk bestaan in evenwicht met elkaar zijn: het ecologisch systeem, het systeem van regeneratie van menselijk leven en het productiesysteem. De markt is onderdeel van het distributiesysteem, dat een intermediair systeem is in het model van de zorg economie. Ook nationale overheden en organisaties in het maatschappelijk middenveld spelen als intermediaire systemen een rol spelen bij het in evenwicht brengen en houden van de drie hierboven genoemde basissystemen van menselijk leven.

We zitten momenteel in een transitiefase. Inmiddels is in brede lagen het besef doorgedrongen dat er iets fundamenteels moet veranderen. Een economische benadering die uitgaat van universele menselijke waarden zoals 'care', heeft het meeste kans van slagen, omdat het voor iedereen herkenbaar is en al op grote schaal in de 'onzichtbare' economie plaatsvindt. Een omslag naar caring economics kan gefaseerd plaatsvinden. In de overgangsfase kunnen bijvoorbeeld de eerste stappen gezet worden naar een zorg economie met de volgende aanpassingen aan het huidige macro-economisch model:

- Naast economische waarden worden in de nationale rekeningen ook de natuurlijke rijkdom en de sociale rijkdom

De co-op canyon van standard architects als voorbeeld van de nieuwe economie: een gebouw dat ruimte biedt aan een co-operatieve zelfvoorzienende community met een eigen voedselvoorziening en duurzame energiesystemen.

Voorbeeld van de zorg economie: duurzaam, veilig en toegankelijk openbaar vervoer

weergeven. Daarvoor is het nodig dat er nieuwe maatstaven voor economisch rekenen worden toegepast. Het goede bericht is dat er al veel alternatieve economische maatstaven ontwikkeld zijn, zoals bijvoorbeeld samengevat door Lou Keune, Jan Juffermans en Bart de Boer in 'Beter meten van welvaart en welzijn'.

- Naast de consumptiefunctie in het economisch model wordt een milieugebruiksruimtefunctie geplaatst. Dit betekent dat naast het inkomen per hoofd van de bevolking, ook de maatstaf van Milieugebruiksruimte (MGR) per hoofd van de bevolking wordt weergegeven. Bestedingen worden niet alleen meer uitgedrukt in geld, maar ook in MGR.

- De onbetaalde arbeid krijgt in het economisch model evenveel gewicht als de betaalde arbeid. Er wordt een betaalde/onbetaalde arbeidsquote (BOA) opgenomen in het economisch model, die de verhouding aangeeft tussen het arbeidsvolume dat betaald en dat onbetaald wordt verricht. Het economisch beleid is gericht op bescherming van de onvervangbare zorgreserves die de bevolking nodig heeft en op een evenredige herverdeling van betaal-

de en onbetaalde arbeid.

- Het fiscale stelsel is gericht op zowel herverdeling van inkomen als van betaalde en onbetaalde arbeid en milieugebruiksruimte, zodanig dat er een evenwicht ontstaat tussen de markteconomie, de onbetaalde economie en het ecologisch systeem.
- Het sociale stelsel wordt vereenvoudigd met de doorvoering van een basisinkomen voor iedereen. Dit schept tevens de voorwaarden voor iedereen om te studeren, te zorgen voor elkaar en te werken vanuit ieders passie.
- Naast de betalingsbalans komt er een sociale duurzaamheidsbalans, die niet alleen de economische stand van zaken weergeeft, maar ook de sociale en ecologische. Op de balans komt ook de ecologische schuld en sociale schuld aan het buitenland tot uitdrukking.

Dit zijn eerste stappen. Uiteindelijk gaat het om het creëren van een wereldeconomie, die in evenwicht is met de Aarde, en een menswaardig en rechtvaardig bestaan garandeert voor iedereen. ■